

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.37000/ebbsl.2024.05.05>

Ірина Крюкова,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і оподаткування,
Одеський державний аграрний університет
ORCID 0000-0002-0577-6364
odau-byx_oblik@ukr.net

ПОДАТКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ

Анотація

Метою статті. Мета статті полягає у доповненні науково-методичного базису управління податковою системою на засадах пріоритизації цілей і завдань сталого розвитку для національної економіки.

Наукова новизна одержаних досліджень полягає у доповненні методичних засад управління податковою системою на засадах концепції сталого розвитку. У статті досліджено прогресивний світовий досвід способів збалансування податкових систем із цілями сталого розвитку. Досліджено сучасні інструменти і методи, які допомагають урядам європейський та інших розвинутих країн акумулювати ресурси, необхідні для фінансового забезпечення реалізації національних та глобальних завдань сталого розвитку. У авторському баченні доповнена сукупність функцій податків, які притаманні податковій системі за умов імплементації засадах сталого розвитку у державному та місцевому управлінні. Проведено аналіз сучасного стану оподаткування в Україні. Досліджено особливості структури доходів Державного бюджету, структури, динаміки та обсягу вхідних податкових потоків держави. У якості основного стратегічного драйверу подальшого розвитку вітчизняної податкової системи визначена соціальна відповідальність уряду, бізнесу, платників податків, суспільства та пріоритетність всіх елементів трилеми концепту сталого розвитку для економіки та нації.

Висновки. Податкова система постає однією з основних рухомих сил досягнення екологічних, соціальних і управлінських цілей бізнесу та суспільства. За сучасних та майбутніх умов головне завдання податкової системи – знайти баланс між всіма учасниками суспільних економічних відносин та складовими трилеми сталого розвитку. Основою досягнення такого балансу є поєднання стратегічних пріоритетів державного управління у становленні інклюзивних підходів до фінансового забезпечення цілей сталого розвитку економіки і нації та рівнем соціальної відповідальності бізнесу та інших платників податків.

Ключові слова: податки, сталий розвиток, бізнес, управління, соціальна відповідальність, стратегічні пріоритети.

UDC 342.9

Irina Kryukova,
Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Accounting and Taxes,
Odesa State Agrarian University
ORCID 0000-0002-0577-6364
odau-byx_oblik@ukr.net

TAXES AS AN ELEMENT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT MANAGEMENT SYSTEM

Abstract

The purpose of the article. The purpose of the article is to supplement the scientific and methodological basis of tax system management on the basis of prioritizing the goals and objectives of sustainable development for the national economy.

The scientific novelty of the obtained research consists in supplementing the methodological principles of managing the tax system on the basis of the concept of sustainable development. The article examines the progressive global experience of ways to balance tax systems with the goals of sustainable development. Modern tools and methods that help the governments of European and other developed countries to accumulate the resources necessary for financial support for the implementation of national and global tasks of sustainable development have been studied. In the author's vision, the set of functions of taxes, which are inherent in the tax system under the conditions of implementation of the principles of sustainable development in state and local administration, is supplemented. An analysis of the current state of taxation in Ukraine was carried out. Peculiarities of the structure of State budget revenues, the structure, dynamics and volume of incoming tax flows of the state have been studied. The social responsibility of the government, business, taxpayers, society and the priority of all elements of the trilemma of the concept of sustainable development for the economy and the nation are defined as the main strategic driver of the further development of the domestic tax system.

Conclusions. The tax system becomes one of the main driving forces for achieving environmental, social and management goals of business and society. Under current and future conditions, the main task of the tax system is to find a balance between all participants in social economic relations and the constituent trilemmas of sustainable development. The basis for achieving such a balance is the combination of strategic priorities of state administration in establishing inclusive approaches to financial support for the goals of sustainable development of the economy and the nation and the level of social responsibility of business and other taxpayers.

Keywords: taxes, sustainable development, business, management, social responsibility, strategic priorities.

Вступ. Глобальна концепція сталого розвитку вже постала домінантною для більшості розвинутих країн світу та визначила ключові стратегічні пріоритети розвитку національних економік та суспільства у цілому. Мобілізація та ефективне використання внутрішніх ресурсів мають центральне значення для досягнення сталого розвитку. Оподаткування є потужним інструментом, що допомагає у фінансуванні досягнення цілей сталого розвитку та стимулюванні інклюзивного і сталого розвитку національних економік. Податково-бюджетна політика має

потенціал та методи одночасної мобілізації ресурсів, скорочення нерівності та сприяння сталому споживанню та виробництву. Поряд з цим, у контексті пріоритизації цілей сталого розвитку для країни та суспільства, податкова система має зазнавати трансформаційних змін у напрямі підвищення рівня гнучкості, адаптованості, прозорості, відкритості та інклюзивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційна актуальність та важливість податків, як інструменту фінансового управління державою, визначили винятковий інтерес до даної наукової площини з боку значної кількості вчених. Потужний внесок у розвиток науково-теоретичного і методичного базису податкової системи зробили: Андрієнко К., Антіловська Г., Аранчій В., Буряк Л., Волохова І.С., Волощук М., Дубовик О.Ю., Іванов Ю.Б., Краус Н., Лойко В., Матьола І., Поддєрьогін А. та інші науковці.

Податки мають ключеве значення у сприянні досягнення цілей сталого розвитку. Податкова система України формувалась за умов невизначеності та істотних викликів, та ставила перед собою завдання досягнення соціальної справедливості і створення фінансового базису, достатнього для забезпечення економічного зростання [1]. З часів приєднання України до цілей сталого розвитку вимоги та умови до побудови функціонування вітчизняної податкової системи ускладнюються та мають трансформуватись у бік довгострокових соціальних і екологічних пріоритетів.

За даними Дарста М. та ін. найбільш дієвим серед всіх видів податків для вирішення даного завдання постає корпоративний податок, який є сталим джерелом додаткового фінансування в короткостроковій та середньостроковій перспективі [2]. Беббінгтон Дж. і Унерман Дж. мають східну точку зору та зауважують на тому, що сьогодні більшість компаній знайома з концепцією сталого розвитку та вважають доцільним впроваджувати її у власну практику господарювання [3]. Виключною умовою для цього постає соціальна відповідальність бізнесу та корпоративного менеджменту.

Важлива роль у досягненні цілей сталого розвитку відводиться екологічним податкам і рентним платежам за використання природних ресурсів [4]. У контексті європейської урядової політики екологічні податки і збори, необхідні для досягнення цілей сталого розвитку, реалізуються як єдина державна політика «зеленого оподаткування» та ґрунтується, переважно, на екологічних податках та податках на енергію [5].

Сьогодні на міжнародному рівні відбуваються процеси пошуку заходів, спрямованих на обґрунтування спільних інструментів, необхідних для удосконалення податкових систем і механізмів їх адміністрування та їх узгодження відповідно до цілей сталого розвитку. За даними Світового банку основними міждержавними завданнями у даному контексті є: мобілізація внутрішніх ресурсів для сталого розвитку; обґрунтування ефективних податкових політик для підтримки сталого економічного зростання, інвестицій та торгівлі; врахування соціальних аспектів оподаткування (доходи та гендерна нерівність, людський

розвиток); а також розвиток потенціалу та міжнародне податкове співробітництво [6].

Мета статті полягає у доповненні науково-методичного базису управління податковою системи на засадах пріоритизації цілей і завдань сталого розвитку для національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податкові надходження залишаються найбільш стійким джерелом доходу для урядів країн, що обрали стратегічним орієнтиром концепцію сталого розвитку та відіграють вирішальну роль у фінансуванні досягнення її ключових цілей. Податки та обов'язкові збори за умов стабільного механізму їх акумулювання на всіх рівнях господарського управління формують внутрішній фінансовий потенціал національної економіки та зменшують потребу країни у міжнародній допомозі, сприяють створенню передумов погашення зовнішнього державного боргу та підвищують спроможність економіки протистояти зовнішнім викликам і загрозам.

Імплементация глобальної концепції сталого розвитку у практику управління провідних країн світу зумовлює поступові зміни у національних податкових системах та появу нових інструментів, форм і методів оподаткування. Прогресивною є практика збалансування податкової системи із цілями сталого розвитку у Фінляндії та Норвегії, де запроваджені та діють інноваційні податкові ініціативи за прикладом «Податок на досягнення цілей сталого розвитку». Основною метою даної ініціативи є мобілізація внутрішніх ресурсів та прискорення прогресу у досягненні цілей сталого розвитку національних економік. В рамках ініціативи процес оподаткування розглядається як інструмент збору доходів та політичний інструмент для заохочення стратегій сталого зростання та впливу на поведінку з метою досягнення очікуваних результатів, пов'язаних із кліматом, природою, добробутом та управлінням [7].

Результатом впровадження даного податкового проекту забезпечується підтримка урядів країн у боротьбі із розвитком тіньової економіки, ухилення від сплати податків, формуванням незаконних фінансових потоків та координація дій урядів європейських країн у напрямку досягнення спільних цілей сталого розвитку (рис. 1). Продовженням дії даного податкового проекту стала програма діагностики, яка проявляється як дієвий податковий інструмент, основна функція якого – надання допомоги національним урядам у процесі оцінки та координації вітчизняних податкових систем з цілями сталого розвитку. На даний час участь у даній програмі приймають такі країни, як: Фінляндія, Норвегія, Вірменія, Бутан, Джибуті, Нігерія, Шрі-Ланка, Танзанія, Того, Узбекистан і Зімбабве та інші.

Крім того, нова податкова ініціатива «Податок на досягнення цілей сталого розвитку» передбачає реалізацію програми «Податкові інспектори без кордонів» (за підтримки ООН), яка реалізується у 59 країнах Африки, Азії, Тихоокеанського регіону, ЄС, Латинської Америки. Головною метою даної програми є нарощування управлінського та кадрового потенціалу країн у сфері податкового регулювання для допомоги у досягненні цілей і завдань сталого розвитку. Прикладом підтримки та

реалізації глобальних податкових ініціатив у досягненні цілей сталого розвитку на міжнародному рівні є цифрова платформа Collaboration on Tax (PCT), яка об'єднує дії МВФ, ОЕСР, ООН та групи Світового банку.

Крім акумулювання фінансових ресурсів для забезпечення реалізації цілей сталого розвитку, податки, за властивою їм природою, спроможні виконувати функції забезпечення соціальної справедливості, сприяти зниженню рівня нерівності та інклюзивної розподілу доходів серед населення країн. Цілі сталого розвитку, зокрема, Ціль № 1 «Ні бідності», Ціль 8 «Гідна праця та економічне зростання», Ціль 10 «Зменшення нерівності» [8] та інші, тісно пов'язані із підвищенням рівня добробуту та якості життя людей. Це завдання передбачає не тільки викорінення бідності серед всіх верств населення, але й реалізацію стратегій, спрямованих на покращення охорони здоров'я та освіти, скорочення нерівності та стимулювання економічного зростання. Цілі сталого розвитку 12 та 13 «Відповідальне споживання» та «Боротьба зі зміною клімату» актуалізують питання оподаткування природних ресурсів, збереження та охорони природно-ресурсного потенціалу країни. Податки при розв'язанні даних завдань відіграють виключну роль.

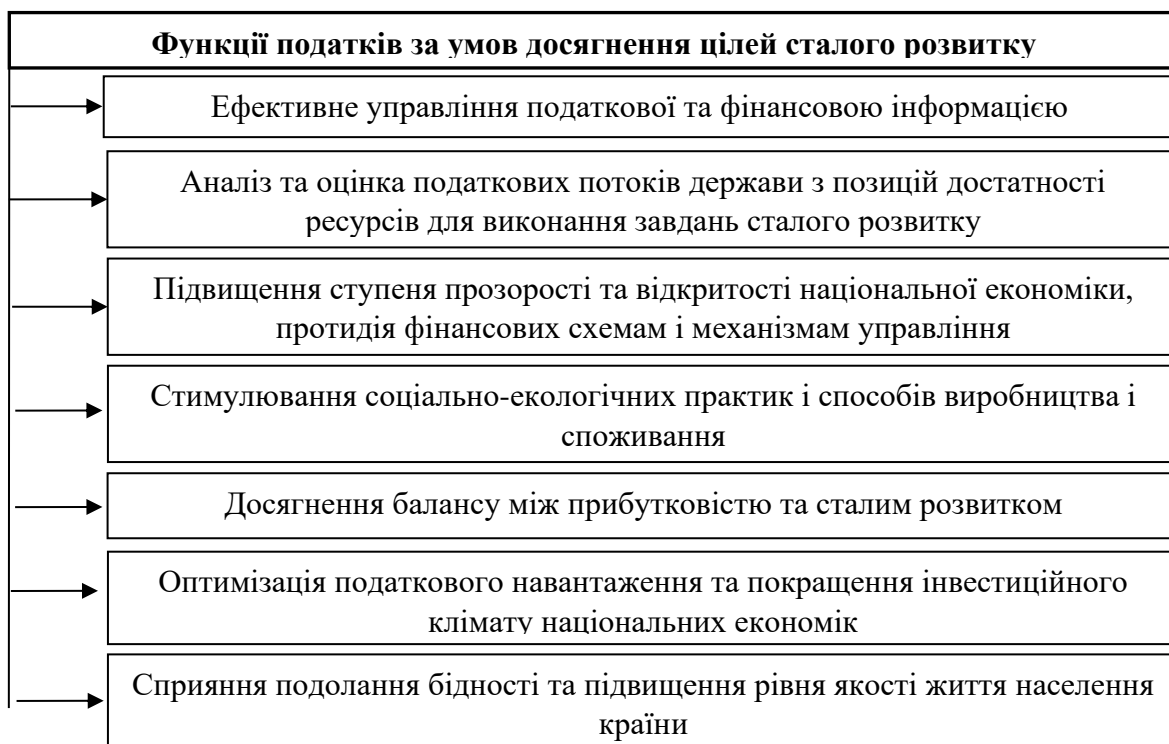

Рис. 1. Функції податків за умов імплементації цілей сталого розвитку

Джерело: авторська розробка

Поряд із традиційними функціями податків, серед основних з яких вчені виділяють: фіскальну, функцію сукупного грошового еквіваленту, контрольну, регулюючу, стимулюючу [9,10,11], вважаємо доцільним відокремити функції, які

проявляються під час участі податків та податкової системи у процесі досягнення цілей сталого розвитку (рис. 1).

За останні роки податкова система України зазнала істотних змін у структурі податкових потоків та механізмів їх адміністрування. Цілі сталого розвитку виявились не єдиним масштабним викликом для вітчизняної фінансової та податкових систем. Найбільшою загрозою на даний час постає триваючий на території країни військовий конфлікт. Його наслідками стали кардинальні зміни у структурі податкових надходжень та структурі державних доходів. За даними Міністерства фінансів України, частка податків у структурі доходів Державного бюджету зменшилась до 45,04% у 2023 році у порівнянні з 85,37% у 2022 році (рис. 2).

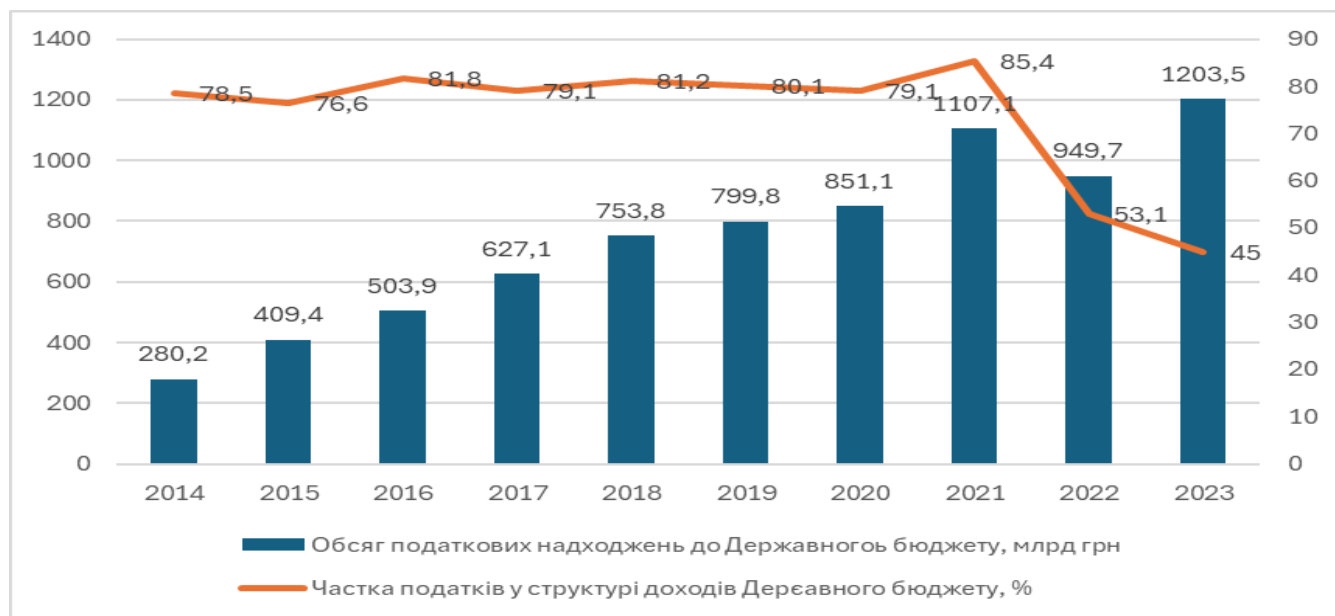

Рис. 2. Динаміка та частка обсягів податкових надходжень до Державного бюджету України

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Істотним скороченням визначається також питома вага внутрішніх податків на товари і послуги, зокрема, ПДВ з вітчизняних та імпортованих товарів, розмір акцизних зборів, рентної плати на використання природних ресурсів. Збільшилась частка власних доходів бюджетних установ та коштів від закордонних країн та міжнародних організацій [12]. Таким чином, внаслідок військового конфлікту, податки у національній економіці частково втрачають свою фіскальну функцію, що потребує відновлення їх потенціалу, як джерела фінансового забезпечення цілей і потреб сталого розвитку.

Досягнення цілей сталого розвитку вимагає від державного управління удосконалення бюджетно-податкових механізмів, які б виявились спроможними адекватно реагувати на виклики і загрози, що формують міжнародне та бізнес-середовище. Фіскальна політика держави повинна враховувати людський,

природний і соціальний капітал і бути послідовною та збалансованою з політикою інвестування як на національному, так і на місцевому рівнях. На національному рівні податкові реформи, орієнтовані на сталий розвиток, повинні включати скоординовану податкову політику, зокрема, у частині ПДВ, фіскальних драйверів для полегшення ведення бізнесу та підвищення ступеня прозорості вітчизняної податкової системи. Удосконалення податкового адміністрування має ґрунтуватись на використанні цифрових інструментів і сервісів (платформених механізмів), що дозволить покращити обслуговування платників податків, підвищити ступень відкритості національної податкової системи та уникати виникнення конфліктів між державними органами контролю і платниками податків. Податкові цифрові інновації можуть включати системи блокчейну для майнових, фінансових та господарських операцій бізнеса і фізичних осіб. Такі заходи формуватимуть підґрунтя для гнучкості та підзвітності управління державними фінансами та доходами, що також постає ознаками сталості державної системи управління.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасні податки – це складна та чутлива система, яка має враховувати всі інтереси розвитку національної економіки та суспільства та відповідати зростаючим потребам існуючих і майбутніх поколінь. Податки відображають внесок бізнесу та інших суб'єктів оподаткування у розвиток сталого суспільства. Податкова система постає однією з основних рухомих сил досягнення екологічних, соціальних і управлінських цілей бізнесу та суспільства. За сучасних та майбутніх умов головне завдання податкової системи – знайти баланс між всіма учасниками суспільних економічних відносин та складовими трилеми сталого розвитку. Основою досягнення такого балансу є поєднання стратегічних пріоритетів державного управління у становленні інклюзивних підходів до фінансового забезпечення цілей сталого розвитку економіки і нації та рівнем соціальної відповідальності бізнесу та інших платників податків. Податки мають стати дієвими драйверами і забезпечувати потужний мотиваційний ефект для їх платників до підвищення продуктивності і покращення результативності своєї діяльності. Їх системна дія має проявлятися одночасно із стимулюванням зростання рівня соціальної відповідальності бізнесу, споживачів, уряду та суспільства у цілому. Передумовами для цього має стати підвищення рівня корпоративної культури всіх учасників податкового процесу, глибоке сприйняття, розуміння та готовність до реалізації цілей сталого розвитку на всіх рівнях господарського управління. Перспективами подальших наукових досліджень у даному контексті постають організаційно-економічні та управлінські засади відновлення стабільності та фіскального потенціалу податкової системи України за умов завершення військового конфлікту та досягнення визначених національних пріоритетів сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Волощук М.Г., Матьола І.І., Карабін Т.О., Білаш О.В. Становлення та розвиток податкової системи України: монографія. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. 172 с.
2. Durst M.C. Taxing Multinational Business in Lower-Income Countries: Economics, Politics and Social Responsibility. 2019. URL: https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/14336/Durst_Book_Final.pdf?sequence=1&isAllowed=y Cited 2019 Apr 11
3. Bebbington J., Unerman J. Achieving the United Nations Sustainable Development Goals: An enabling role for accounting research. *Accounting, Audit Account Journal*. 2018, № 1(1). P. 2-24.
4. Benazzou L. The eco taxes for environmental protection in the light of sustainable development goals: evidence from Morocco. *E3S Web of Conferences* 477, 00071, 2024. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202447700071>
5. Green Taxation – in support of a more sustainable future. Official website of the European Commission. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0_en
6. Countries Must Strengthen Tax Systems to Meet SDGs. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/02/12/countries-called-to-strengthen-tax-systems-to-meet-sdgs>
7. How do taxes drive the Sustainable Development Goals? URL: <https://www.undp.org/blog/how-do-taxes-drive-sustainable-development-goals#:~:text=Under%20the%20Initiative%2C%20taxation%20is,%2C%20well%2Dbeing%20and%20governance.>
8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 року № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
9. Томнюк Т. Л. Податкова система: навч. посіб. Чернівці: ЧТЕІ ДТЕУ, 2022. 324 с.
10. Волохова І. С., Дубовик О. Ю., Слатвінська М. О. та ін. Податкова система: навч. посіб.; за заг. ред. І. С. Волохової, О. Ю. Дубовик. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. 402 с.
11. Податкова система: навч. посіб. / Ю. Б. Іванов, В. Ф. Тищенко, О. Є. Найденко та ін. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 408 с.
12. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2023/>

References:

1. Voloshchuk, M.H., Matola, I.I., Karabin, T.O., Bilash, O.V. Stanovlennia ta rozvytok podatkovoi systemy Ukrainy [Formation and development of the tax system of Ukraine]. Uzhhorod, 2021. 172 s.

2. Durst, M.C. (2019). Taxing Multinational Business in Lower-Income Countries: Economics, Politics and Social Responsibility. URL: https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/123456789/14336/Durst_Book_Final.pdf?sequence=1&isAllowed=y Cited 2019 Apr 11
3. Bebbington, J., Unerman, J. (2018). Achieving the United Nations Sustainable Development Goals: An enabling role for accounting research. *Accounting, Audit Account Journal*, 1(1), 2-24.
4. Benazzou, L. (2024). The eco taxes for environmental protection in the light of sustainable development goals: evidence from Morocco. *E3S Web of Conferences* 477, 00071. URL: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202447700071>
5. Green Taxation – in support of a more sustainable future. Official website of the European Commission. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0_en
6. Countries Must Strengthen Tax Systems to Meet SDGs. World Bank Group. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/02/12/countries-called-to-strengthen-tax-systems-to-meet-sdgs>
7. How do taxes drive the Sustainable Development Goals? URL: <https://www.undp.org/blog/how-do-taxes-drive-sustainable-development-goals#:~:text=Under%20the%20Initiative%2C%20taxation%20is,%2C%20well%2Dbeing%20and%20governance.>
8. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 roku № 722. [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
9. Tomniuk, T. L. Podatkova systema [Tax system]. Chernivtsi, 2022. 324 s.
10. Volokhova, I. S., Dubovyk, O. Yu., Slatvinska, M. O. ta in. Podatkova systema [Tax system]. Kharkiv, 2019. 402 s.
11. Podatkova systema [Tax system]. Yu. B. Ivanov, V. F. Tyshchenko, O. Ye. Naidenko ta in. Kharkiv: KhNEU im. S. Kuznetsia, 2018. 408 s.
12. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Ofitsiinyi sait. [Ministry of Finance of Ukraine. Official site]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2023/>